

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. I. COTEANU — redactor-șef

MARIUS SALA — redactor-șef adjunct

MIOARA AVRAM — membru al Colegiului de redacție

B. CAZACU

membru corespondent al Academiei R. S. România

FULVIA CIOBANU

I. FISCHER — membru al Colegiului de redacție

Acad. AL. GRAUR

LILIANA IONESCU-RUXĂNDIOIU

G. IVĂNESCU

membru corespondent al Academiei R. S. România

S. MARCUS

G. MIHĂILĂ

GABRIELA PANĂ-DINDELEGAN

SANDA REINHEIMER-RÎPEANU

EMANUEL VASILIU

IOANA VINTILĂ-RĂDULESCU — secretar responsabil de redacție

LUCIA WALD

Adresa Consiliului de conducere : Adresse du Comité de rédaction :
București 1, 79333 Spiru Haret 12, tel. 14 23 80 și 15 74 30, int. 265

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrisele la adresa de mai sus. Cărțile și extrasele pentru recenzii, ca și publicațiile pentru schimb se primesc la aceeași adresă. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Les collaborateurs sont priés d'envoyer les manuscrits à l'adresse ci-dessus. Les livres et tiré-à-part pour comptes rendus, ainsi que les publications destinées à l'échange seront envoyés à la même adresse.

La revue « Studii și cercetări lingvistice » paraît 6 fois par an. Toute commande de l'étranger sera adressée à „ROMPRESFILATELIA” — sectorul export-import presă, P. O. Box 12—201, telex 10376, prsfi r, 78104 București. Calea Griviței nr. 64—66.

Le prix d'un abonnement annuel est de \$ 60.

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentele dv.

În țară, revistele se pot procura prin poștă, pe bază de abonamente.

PT 181

Studii și cercetări

ACADEMIA
REPUBLICII
SOCIALISTE
ROMÂNIA

LINGVISTICE

BUCUREȘTI I
SPIRU HĂRET 12

6 - XXXVI - 1985
noiembrie - decembrie

APARE DE 6 ORI PE AN

S U M A R

MARIA TEODORESCU,	Descrierea acustică a vocalelor din limba română literară	463
ECATERINA MIHĂILĂ,	Neutralizări în semantica verbului (cu privire la poezia actuală)	479
MAGDALENA VULPE, C. FRÂNCU,	Ancheta dialectală lexicală Neologisme juridico-administrative în documentele din Oltenia din timpul administrației austriece (1718-1739). II	490 495
MARIA PURDELA ȘITARU,	Formații românești cu <i>împreună, rău și singur</i> (<i>însuși, sine/sin-, șie</i>)	507
BRUNO VILLATA,	Considération sur l'écologie linguistique de Montréal et son influence sur la socialisation des jeunes allophones	517

M I S C E L L A N E A

GIUSEPPE PICCHILLO,	TERESA FERRO, Le postille di Matteo Bartoli all' <i>Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache</i> di Sextil Pușcariu	521
VASILE C. IONIȚĂ,	Note etimologice	542
DIOMID STRUNGĂRU,	Elucidarea formelor <i>chirdosi</i> și <i>presi</i> atestate în secolul al XVI-lea	546
GH. N. DRAGOMIRESCU,	O problemă fundamentală a stilisticii figurilor. Observații pe marginea tratatului lui Heinrich F. Plett: <i>Textwissenschaft und Textanalyse</i> , Heidelberg, 1975.	550

R E C E N Z I I , N O T E B I B L I O G R A F I C E

KENRIETTE WALTER,	<i>Enquête phonologique et variétés régionales du français</i> (Andrei Avram)	557
-------------------	---	-----

Jan. 1989

NOTE

¹ Merită, poate, să fie scos în evidență faptul că punctul de vedere adoptat, azi, de mulți lexicologi constituie el însuși o „mentalitate de cercetare” modernă, proprie nu numai lingvisticii: pentru arheologul contemporan, un splendid obiect de aur găsit întâmplător, în afara unui context sigur, prezintă mult mai puțin interes decât o grămadă de cioburi, oase calcinate și fragmente metalice ruginite scoase la lumină printr-o săpătură riguroasă care permite stabilirea unor relații funcționale, spațiale și temporale între obiectele exhumate.

² Ion Mării, *Harta lexicală semantică*, în *Materiale și cercetări dialectale*, II, Cluj-Napoca, 1983, p. 79—150.

³ *Ibid.*, p. 94.

⁴ *Ibid.*, p. 86.

⁵ Constatate fie diatopic, fie diastratic.

⁶ *Op. cit.*, p. 127.

⁷ După cum se vede, nu am prevăzut, de la elaborarea chestionarului, toate opozițiile existente (de ex. asocierea [+Animal] — *spinare* sau expresia metaforică *și-a pus coada pe spinare*). Multe au reieșit din texte și au fost, uneori, incluse în ancheta de control.

⁸ Ca în ALR, de exemplu — vezi ALR I/1, *Prefață*.

Iniție 1985

București, Dăniceni 3

NEOLOGISME JURIDICO-ADMINISTRATIVE ÎN DOCUMENTELE DIN OLTENIA DIN TIMPUL ADMINISTRAȚIEI AUSTRIECE (1718—1739)

II*

C. FRÂNCU

derector, director, s.m. : „Măria sa ghenearul comandant, *derectorul nostru*” (1722, Craiova, DRA, I, 304), „iaste porunca Mării sale ghenearului comandant, *derectorul nostru* (1722, Craiova, DRA, I, 305 ; 1723, Craiova, DRA, I, 309), „mai marele nostru *director*” (1724, Craiova, SD, XIV, 18, 20), „am fost aici Măria sa *directorul* mare al aceștii țări” (1732, Craiova, DRA, I, 335), „mai marele nostru *derector*” (1733, Craiova, DRA, I, 337) etc. Lexemul este foarte frecvent pînă la 1726, atît în documentele românești, cît și în cele latinești și germane¹ și apare în special în combinație cu lexemele *general, comandant, graf*, întrucît directorul administrației era un austriac cu titluri nobiliare. După 28 noiembrie 1726, după înlocuirea banului cu un „praeses administrationis” cu numele de Schramm, care dobîndește puteri depline în administrație, lexemul *director* devine din ce în ce mai rar, în locul lui fiind folosit termenul care denumește noua funcție : *prezes (prizăș)* „președinte”. Întrucît cuvîntul *director* nu a fost încă lucrat în DA și DLR și întrucît în TDRG, CDER, CDDE nu există atestări sau ele sînt mai noi decît cele date mai sus, considerăm că datele aduse sînt suficiente pentru a arăta că înainte de a fi împrumutat din franceză acest lexem fusese împrumutat din lat. med. *director* (sintagmele *director provincialis, director cancellariae* erau frecvente în latina de cancelarie, cf. Bartal, 217) sau din germană (*Direktor*).

derectorat, s.n. : „pentru acest lucru, la *derectorat* au dat jalbă” (1726, Craiova, SD, XIV, p. XXIII), „acea carte de hotărîre o au întărit-o cu puterea *derectoratului*” (1729, Craiova, DRA, I, 323). Cuvîntul este rar în documentele românești, dar mult mai des în cele latinești ale administrației : „ad *Directoratum* supremum suo ordine appellatione” (1723, Rîmnic, MIO, 586), „*Directoratus* mei Supreprimio” (1722, Sibiu, MIO, 541) etc. De fapt, el este curent în latina de cancelarie din Occident (cf. Bartal, 217). În documentele nemțești ale administrației nu l-am întîlnit și de aceea îl considerăm numai de origine latină. Și în cazul acestui lexem atestările noastre sînt anterioare celor cunoscute pînă în prezent și au avantajul de a preciza itinerariul inițial al împrumutului. Varianta fonetică *derectorat*, ca și *derector*, prezintă asimilarea lui *i* la *e*, ca în *derept, derege* etc. pentru *dirept, direge*.

discrețion, s.n. : „discrețion”, „Diskretion” : „*discretion* de griu și de porumb” (1729, Craiova, SD, V, 148). Neologismul apare numai o singură dată în documentele românești. Etimonul său latin era însă curent în limba cancelariilor apusene (*Discretio* bibalis et axungii, Bartal, 219). El este prezent în versiunile germane ale documentelor administrației : „ich hab ... gegen Versicherung einer *Diskretion* aufgetragen” (1719, Craiova, MIO, 453). De fapt, în germană nu vine din latina medievală, ci din franceză, fiind atestat prima dată pe la sfîrșitul secolului al

* Prima parte a acestui articol a fost publicată în SCL XXXVI (1985), nr. 4, p. 307—319.

XVI-lea (cf. Kluge, s. v. *diskret*). Forma *discreție*, impusă în normele limbii literare moderne, nu este atestată. În tot cazul, atestarea dată de noi mai sus este anterioară celor cunoscute pînă acum din lucrările lexicografice și lexicologice.

document, s.n., „document”, „Dokument”: „să aducă mănăstirile *documenturile*, hrisoave și scrisori” (1733, Craiova, SD, XIV, 50). Lexemul a fost întîlnit o singură dată în documentele românești, dar este mult mai frecvent în cele latinești și nemțești ale administrației². De fapt, lat. med. *documentum* era curent în limba cancelariilor occidentale (cf. Du Cange, 848; Bartal, 225). Din latina medievală a intrat pe la începutul secolului al XVII-lea în germană mai întii cu forma de plural (*Dokumenten*; cf. Kluge, s.v. *Dokument*). În documentele românești din Oltenia el poate fi atît de origine latină savantă, cit și de origine germană. Datele noastre arată că și acest neologism, înainte de a fi împrumutat din franceză (*document*) și din italiană (*documento*), a pătruns în limba română în timpul ocupației austriece din Oltenia, fiind de origine latină și germană. Nu avem criterii fonetice sau semantice împotriva ipotezei acestei etimologii duble. Transformarea *-u > -o-*, care este o asimilație progresivă, prezentă azi în limba populară, s-a petrecut pe terenul limbii române. Forma *document* nu este atestată încă în această perioadă, ci mai târziu, în foile volante din Ardeal (prima atestare apare aici în 1783, Viena). În terminologia juridico-administrativă din Transilvania de la începutul secolului trecut formele *document*, *docoment* sînt curente (cf. R. Todoran, *op. cit.*, p. 119).

extract, scris *ecstract*, „Extrakt”: „ne scrie să scoatem *ecstract* în limba rumânească” (1732, Craiova, DRA, I, 335—336), „s-au scos acest *ecstract* rumânesc” (*ib.*, 336). Rar în documentele românești (nu avem decît două atestări, ambele în același document), acest lexem este des întîlnit în documentele latine și germane ale administrației: „*Extract* aber deren stehenden Bedienten jährchen Gehalt” (1719, Ocna, MIO, 466), „summarischen *Extractus*” (1723, Sibiu, MIO, 544). În latina medievală *extractus*, participiul lui *extrahere* „herausziehen”, era curent în cancelariile apusene (cf. Du Cange, III, 171; Bartal, 239). În germană vine din latină (*das Extract*) și funcționa prin secolul al XVI-lea, alături de *Essenz*, ca termen tehnic folosit de alchimisti; mai târziu semnificația lui se extinde și în alte domenii (cf. Kluge, s.v. *Extrakt*). Se pare însă că această extensiune de sens este destul de tîrzie în germană: pe timpul lui Leibniz el era încă un termen din chimie. Pe de altă parte, documentele germane prezintă mai ales forme cu desinențe latine (summarischen *Extractus*) în textul nemțesc, ceea ce dovedește că era simțit drept străin și neadaptat sistemului morfologic al limbii germane. Din aceste motive, propunem numai ipoteza originii din latină a cuvîntului *extract*, nu și din germană. Aceași proveniență o are cuvîntul la reprezentanții Școlii Ardelene: „numai *extractul* eii ți-l dau” (ȘA, II, 115), „Jonathan Școt au scos un *extract*” (ȘA, II, 744). În foile volante pentru Ardeal *extract* este înregistrat în deceniul al II-lea al secolului trecut (primele atestări, 1816, Viena; 1819, Cluj). Toate aceste atestări ale noastre sînt anterioare celor cunoscute pînă acum din lucrările lexicografice și dau o altă perspectivă asupra pătrunderii lexemului în limba română.

fișeuș, s.n., „fisc”, „Fiskus”: „să știe că aceia să va globi la *fișeuș* cu acea gloabă”. Cuvîntul a fost întîlnit numai în această atestare în documentele românești, dar este frecvent în cele latinești și nemțești ale administrației: „exceptos *Fiscus* sibi” (1722, Craiova, MIO, 523), „dem *Fisco*

„schuldige Tax” (1723, Craiova, MIO, 563), „die Decimus agrorum dem *Fisco*” (1724, Sibiu, MIO, 641). Cuvîntul nu apare în TDRG. După DA, *fisc* e neologism din franceză, nementionîndu-se nici o altă atestare mai veche și nici posibila sa origine latină. Atestarea noastră are avantajul de a preciza vechimea pătrunderii acestui cuvînt în limba română precum și calea pe care a venit: fonetismul *fiscuș* ne trimite la un intermediar maghiar (trecerea lui *s* la *ș* este unul din criteriile fonetice sigure care pot identifica neologismele latine intrate prin intermediar maghiar (cf. și Tamás, TWUR, s.v. *fiscuș*, unde se aduc atestări mai noi, și numai pentru Ardeal). Socotim deci lexemul de origine latină, cu fonetism maghiar (-*s*- > *ș*-; cf. și R. Todoran, *op. cit.*, p. 123, care citează și fonetismul *fiscușiu* în terminologia juridico-administrativă de la începutul secolului trecut din Transilvania). Forma cu *s* nu este înregistrată în documentele oltenesti. Ea apare în actele oficiale din Transilvania din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea („cad cu totul la *fiscus*”, 1788, Viena, ȘA, I, 139). *Fiscus* era un cuvînt curent în latina medievală (cf. Bartal, 274), de unde a fost împrumutat și de germani (cf. Kluge, s. v. *Fiscus*) în secolul al XVI-lea.

forșpan, s.m., „Vorspan”: „iau murariul totdeauna la slujbe și lucrări și la *forșpan*”, (1734, M-rea Cozia, DRA, I, 341), „drumul de *forșpan*” (1729—1730, j. Vilcea, SD, V, 148), „ei au supărare cu purtarea *forșpanului*” (1735, Craiova, DRA, I, 348). Termenul apare rar în documentele românești și este de origine germană, introdus atît direct, cît și prin intermediul latinei de cancelarie, în documentele românești. Înclinăm să credem că latina din cancelaria administrației de la Craiova va fi avut rolul ei în introducerea sporadică a acestui cuvînt, căci documentele latinești îl folosesc curent (firește, alături de cele nemțești): „Quod *Vorspannum* (ut ajunt) concernit” (1725, Craiova, MIO, 678), „cum *Vorspann* iter faciat” (*ib.*, 678) etc. Acest lexem de origine germană, pătruns poate în română și prin intermediul latinei în cancelaria de la Craiova, nu este prezent în lucrările lexicografice de pînă acum (partea din DLR cu litera *V* nu este încă publicată, iar cea cu litera *F* din DA nu-l înregistrează; în TDRG nu apare).

gheneral, **ghenerar**, **ghinăral**, **ghinărar**, s.m.; **ghinărăriță** s.f.: „cîți oameni acolo să lăcuiască pe acea moșie cu cartea *ghenerarului*” (1722, Episcopia Rîmnicului, DRA, I, 303), „poruncă iaste de la Măriia sa, *gheneralul* comandant, directorul nostru” (1722, Craiova, DRA, I, 304), „porunca Mării sale *gheneralului*” (*ib.*, 304), „*gheneralului* marșal comandant” (1723, Craiova, DRA, I, 311), „porunca Mării sale *ghinăraiului*, mai marele nostru director” (1726, Craiova, DRA, I, 316), „*gheneral maior*” (1729, Craiova, DRA, I, 322), „Măriia sa *ghinărariul*, mai marele nostru director” (1724, Hurez, SD, XIV, 20), „Măriia sa domnul *ghinăralul*” (1737, Rîmnic, SD, V, 154), „I. Baron von Czeika *ghenerale*” (1728, Craiova, DRA, I, 321) etc. Pe la sfîrșitul perioadei de ocupație austriacă este atestat și derivatul *ghinărăriță*: „Măriia sa doamna *ghinărăriță*” (1737, Rîmnic, SD, V, 154). *Gheneral* (cu variantele sale fonetice) este unul din cele mai frecvente lexeme neologice din documentele românești și din cele latinești și germane din toată perioada ocupației austriece. El intră în relații sintagmatice cu lexeme ca *director*, *comendant*, *maior*, *marșal*, *colonel*, toate neologisme, și lexeme autohtone care exprimă reverența (*Măriia sa*, *domn*), formînd sintagme care se repetă frecvent, în special în formulele de început și de sfîrșit ale documentelor. Fără îndoială,

lexemul *gheneral* și variantele sale fonetice cu *ghe-*, *ghi-* sînt de origine germană, dar el a intrat în română atît direct, cît și prin intermediul latinei utilizate de cancelaria olteană de la Craiova. Prezența sa în documentele latine redactate de secretari sau „canceliști” români este o dovadă în acest sens : „ad Excellentissimum Dominum S. R. I. Comitem de Virmont, *Generalem* in Transylvania commendantem, nec in Valachia Austriaca Plenipotentiarum ac Directorem” (1721, Craiova, MIO, 497), „*Commendans Generalis* et supreme Director” (1723, Craiova, MIO, 584) etc. De fapt, sintagme asemănătoare circulau în latina de cancelarie și în alte părți : „*Generalis Commendans, Generalis Mareschallis*” (Bartal, 292). Derivat de la *genus*, lat. *generalis*, s-a folosit mai întîi în latina bisericească cu sensul „Haupt eines Mönchsordens”. De aici a fost împrumutat în secolul al XIV-lea în germană și treptat este folosit și în domeniul militar : mai întîi *General Oberst* cu sensul fr. „capitaine générale” și apoi prescurtat *General* (din 1608). În 1637 este numit *Generalmajor* comandantul suprem al armatei de la curtea saxonă (cf. Kluge, s. v. *General*). Formațiile respective se găsesc apoi și în documentele din Oltenia, fiind aduse de austrieci.

În urma acestor date, aserțiunea din DA că *general* este numai neologism după franceză este incompletă și nesatisfăcătoare, iar atestarea din Neculce (Let, II, 365) este o probă pentru aceasta. Nici etimologia dată de Tikin după care *general* reprezintă „rus. *generalü* nach dem Deutschen” (TDRG, s.v. *general*) nu este completă, căci nu se bazează pe atestări mai vechi decît secolul al XIX-lea. De asemenea, trebuie modificată ipoteza lui Tamás că rom *ghenerariu* ar reprezenta numai pe mag. *ghineraris* < lat. *generalis* (cf. TWUR). Intermediarul maghiar se poate presupune în unele regiuni ale Transilvaniei, dar nu în Oltenia. Etimologia acestui cuvînt trebuie nuanțată, căci el a intrat în română pe diferite căi și în diferite epoci, direct sau prin intermediari. Atestările date mai sus au calitatea de a anticipa cu cîteva decenii pe cele cunoscute pînă acum și de a atrage atenția asupra unui alt itinerariu inițial al împrumutului : direct din germană sau prin intermediul latinei din cancelaria administrației oltene din timpul stăpînirii austriece. Un intermediar maghiar nu trebuie presupus, pentru că redarea lui *g + e, i* prin *ghe, ghi* nu este caracteristică numai limbii maghiare, ci și limbii germane, cu mare influență asupra limbii documentelor din Oltenia.

inspector, cu varianta grafică *espector*, s.m., „Inspektor” : „dupe înștiințarea ce au făcut dumnealui provincial *inspector* Gebaur” (1736, Craiova, DRA, I, 364), „înaintea dumnealui numitului *inspectoriu*” (*ib.*, 364), „s-au răspuns la scrisoarea dumnealui provincial *inspector*” (*ib.*, 364), *espector* (1736, Berbești, Oltenia, SD, XIV, 300). Cuvîntul este rar și apare în documentele românești în special spre sfîrșitul administrației austriece. În schimb, în documentele latine și germane emise de administrația Olteniei el este frecvent pe întreaga perioadă 1718—1739 : „Ad Dominum *inspectorem* Comitatus” (1721, Craiova, DRA, I, 294), „Dominum *Inspectorem* Procop ” (1723, Craiova, MIO, 561), „Herrn Cameral-*Inspectoris* Procop” (1723, Craiova, MIO, 561). Neologismul îl reprezintă pe lat. med. *inspector*, frecvent în limba de cancelarie (cf. Bartal, 341), pătruns în română prin intermediul austriecilor, iar ca dovadă pentru aceasta este fonetismul cu *-ș-*, caracteristic limbii germane în grupuri consonantice printr care și *sp*, pronunțat *șp*. Varianta cu *s* (*inspector*) nu este atestată ; ea apare în foile volante din Transilvania din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (1786, Viena) și apoi la unii reprezentanți

la Școlii Ardelene („fiii noștri *inspectori*”, ȘA, I, 749). Și în acest caz, indicația din DA („Neol. din rus. *inspectoru*”, s.v. *inspector*) este insuficientă, căci ea se bazează numai pe atestări târzii (prima fiind cea din „Ericariul”, IV, 431/4). Atestările noastre arată că lexemul de origine latină intrase cu mult înainte de manifestarea influenței rusești, prin intermediul austrieșilor și cu fonetism german în timpul administrației dintre 1718 și 1739, sau direct, în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

inspectorat, s.n., „Inspektorat”: „Cel ce au cumpărat slujba tutunăritului de la *inspectorat*” (1722, protocol oltean, SD, V, 140). Neologismul a fost întâlnit o singură dată în documentele românești. Lexemul este însă curent în variantele lor nemțești și latinești: „praetitulalatus Cameralis *Inspectoratus*” (1723, Craiova, MIO, 558), „Inclyto Camerali *Inspektoratu*” (1723, Craiova, MIO, 580), „Inclytus *Inspectoratus*” (*ib.*, 582, 678). Ca și în cazul cuvântului anterior, *inspectorat* reprezintă lad. med. *inspecto-ratus* „officium inspectoris”, curent în cancelariile apusene (cf. Bartal, 340), pătruns în română pe mai multe căi, prima fiind cea prin intermediul austrieșilor în perioada 1718—1739, iar un indiciu pentru aceasta este fonetismul cu -ș- în loc de -s-. Atestarea noastră, deși singulară, este anterioară celor cunoscute pînă acum din lucrările lexicologice și lexicografice și ea este suficientă pentru a stabili itinerariul inițial al împrumutului.

instrucție, s.f., „Instruktion”: „*Instrucțiia* ce s-au dat logofătului Ion Podbăniceanul” (1723, Craiova, DRA, I, 310). „Însă această *instrucție* s-au schimbat numele acestui ce au fost să meargă” (*ib.*, 310). Lexemul a fost întâlnit numai în aceste două atestări dintr-un singur document românesc. El este curent însă în documentele latine și germane ale administrației din Oltenia: „*Instructio* pro Administratione Valachica” (1722, Sibiu, MIO, 533), „*Instruction* für unseren Virmont” (1721, Viena, MIO, 483) etc. Atestările noastre sînt mai vechi decît cele cunoscute pînă acum și precizează epoca de pătrundere a lat. med. *instructio*, -onis, curent în documentele medievale (cf. Bartal 341) și itinerariul său inițial. Mai târziu, neologismul de origine latină *instrucție* apare în foile volante din Ardeal (primele atestări apar la 1783, 1786, Viena) și la unii reprezentanți ai Școlii Ardelene: „o *instrucție* cu care să dea învățătură theologului” (Gh. Șincai, *Hronica românilor*, 263; ȘA, II, 103), „altă *instrucție*” (*ib.*, 263), „această *instrucție*” (*ib.*, 263).

limiterio, *limitareus*, s.m., „hotarnic”: *limiterio* (1734, Hurez, SD, XXI, 319; cf. și *limit.*, *ib.*, 322), „dar toate pricinile popei Ioan le-au îndreptat dumnealui Ioan Băleanul cînd era *limitareus* mare” (c. 1740, Hurez, SD, XIV, 60). Neologismul, neadaptat la sistemul morfologic al limbii române (cum arată forma *limiterio*), este extrem de rar și se întâlnește numai în documente de la sfîrșitul perioadei ocupației austriece. El nu reușește să-l concureze pe mai vechiul *hotarnie*, care rămîne general (cf. SD, XIV, 295). Neînregistrat în lucrările lexicografice, *limiterio*, *limitareus* „hotarnic”, trebuie să aibă ca etimon un derivat al lat. *limes*, -itis, și anume pe *limitaneus* „ad limites pertinens”, folosit în latina medievală (cf. Bartal, 380).

Probabil *limitareus* (cu disimilarea lui -n- în -r-) se va fi folosit izolat și pentru scurtă durată în timpul cînd austrieșii fac recensămîntul populației, al averilor și intenționează să traducă în latină toate actele de danie, zapisele și scrisorile de proprietate mai vechi.

maior, s.m., „Major” : „Dat-am cartea noastră luminatului Mării sale Gheorghie Cantacuzino al sfințitei împărăției Romei grof și ghegeneral *maior*” (1729, Craiova, DRA, I, 322). Spre deosebire de alte cuvinte desemnând grade militare (*colonel, comandant, ghegeneral, marșal*), acesta este foarte rar întâlnit în documentele românești. El este însă mai frecvent în documentele latinești și germane ale cancelariei administrației. De altfel, el era curent în latina de cancelarie (*maior*, cf. Du Cange, IV, 190—195, Bartal, 401). Din latină a trecut în germană, unde a dobândit pe la sfârșitul secolului al XVI-lea semnificația de „Oberstwachmeister” (cf. Kluge, s.v. *Major*). În documentele din Oltenia poate fi atit de proveniență latină, cit și de proveniență germană, căci după criteriul fonetic și sintactic nu se poate pleda numai pentru una din aceste proveniențe. Îl considerăm deci cu proveniență dublă.

marșal, s.m., „Marschall” : „fiind poruncă de la Mării sa ghegeneralul *marșal*, comandantul și mai marele nostru director” (1723, Craiova, DRA, I, 310), „iaste porunca Mării sale ghegeneralului *marșal* comandant și mai marele nostru director” (1723, Craiova, DRA, I, 311). Întilnit mai ales în sintagme formate din elemente ca *ghegeneral, comandant, director*, lexemul *marșal* este la origine un cuvint latin medieval *mariscalcus* (cf. Du Cange, IV, 281—291, Bartal, 409), împrumutat din v. germ. *marahskalk* (m. germ. *marschalk*) „grăjdar” și prezent cu evoluții de sens interesante în v. fr. *mareschal* care însemna la început „Kavallerieoffizier” apoi „Stadtkommandanten” și în sfârșit, „obersten Befehlhaber”³, semnificație cu care se întâlnește și în germană modernă și în documentele românești din Oltenia, prin mijlocirea austrieilor. Documentele latinești și germane ale administrației sînt concludente în acest sens : „Excellentissimi Domini *Mareschali* Comitiss” (1723, Craiova, MIO, 585), „Mein Generaln Feldmarschallens Grafen” (1724, Sibiu, MIO, 623). Întrucit fonetismul din documentele românești este cel din germană (*marșal*, ca germ. *Marschall*) socotim că împrumutul s-a făcut din germană, nu din latină, căci aici avem forma *mareschal*.

memorial, mimorial, s.n. „Memorial” : „aicea s-au jăluit oamenii de la Grădini cu *memorial*” (1725, Craiova, DRA, I, 315), „Cu acest plecat *memorial* înștiințăm pe Mării ta” (1726, Hurez, SD, XIV, 41), „au scris un *memorial* Sfinția sa la Mării ta” (*ib.*, 42), „au dat jalbă părintele egumenul polovrăceanul cu un *memorial*” (1731, Craiova, DRA, I, 331), „cu acest plecat *mimorial* mă jăluiesc Mării tale” (1731, Craiova, DRA, I, 332), „au dat jalbă cu *memorial* Elisaveta” (1732, Craiova, AO, XIX, 1940, 141) etc. Termenul este deosebit de frecvent atit în documentele românești, cit și în cele latine și germane din toată perioada stăpînirii austriece : *Memorialia* (1722, Sibiu, MIO, 535), „hundert *Memorialen*” (1723, Sibiu, MIO, 602). Atestările noastre sînt cu puțin mai vechi decit prima atestare din DA (anul 1736, în Iorga, SN, 98) și au calitatea de a preciza itinerariul inițial al neologismului și provincia în care a apărut întii. Lexemul era curent în latina medie (cf. Du Cange, IV, 354, Bartal, 415).

ofițiaru, s.m., „Offizier”⁴ : „Și nu numai pe lăcuitoii satelor aceștii mănăstiri să oprește, ci și pe *ofițiaru* județului și pe alți lăcuitoii din alte sate” (1736, Craiova, DRA, I, 362). Această singură atestare întilnită completează datele din DLR (în care prima atestare este puțin mai tîrzie, în Neculce, L, 385) și din TDRG. De asemenea, ea atrage atenția asupra unei căi de pătrundere a lat. med. *officiarius* „funcționar” în limba română

regijată pînă în prezent. Înainte de a fi împrumutat din pol. *oficer* (atenuarea din Neculce are probabil un etimon polonez), lexemul era cunoscut în Oltenia, fiind de origine latină, dar prezentînd pronunția germană a occlusivei *c* înainte de *i* ca *ț* (*ofîțiaru*).

prezes, prizăș, s.m., „președinte”, „Präses”: „Prea luminate Măria sa *prizăș* și dumneavoastră pricinștiți consiliari” (1731, Craiova, DRA, I, 332), „Și, acei oameni să n-aibi slobozenie să-i iai singuri, fără cît îi voi trimite eu *prezesul*” (1732, Craiova, DRA, I, 336), „Nefiind aici Măria sa *prezesul* și dumnalor ceilalți preacinstiți consiliari” (1733, Craiova, DRA, I, 339). Lexemul apare numai după ce funcția de *ban* este înlocuită prin cea de „praeses administrationis”, ocupată de un austriac (actul din 26 octombrie 1726), și el este frecvent în formulele de început și de sfîrșit ale documentelor. Termenul nu este înregistrat în lucrările lexicografice (DLR, TDRG, CDER, CADE, DN), fiind considerat, probabil, un latinism cu viață scurtă sau nefiind găsit în textele consultate de autori. În tot cazul el a circulat în Oltenia, denumind o funcție administrativă creată de austrieci și reprezintă lat. med. *praeses* „cap, conducător”, curent în limba cancelariilor medievale (*Praeses provinciae*, Du Cange, IV, 412; *Praeses Camerae*, Bartal, 317), adus de noii stăpînitori (cf. ger. *Präses*). Documentele latine și germane ale administrației oltene atestă curent lexemul: „primus Consiliarius ut *Praeses*” (1722, Sibiu, MIO, 534), „*praeses administrationis*” (1726, Viena, SD, V, 144). Pentru varianta mai rară *prizăș*, care are, printre altele, pe *s* trecut la *ș*, se poate presupune și un intermediar maghiar, ca în terminologia juridico-administrativă din Transilvania de la începutul secolului trecut (cf. R. Todoran, *op. cit.*, p. 123).

probație, s.f., „Probe”: „și după poruncă s-au rădicat comisărelul cinstitei administrații la *probație* ca să cerceteze pricina pergunului” (1737, Mehedinți, AO, XIX, 1940, 99). Lexemul a fost întîlnit o singură dată în documentele românești și are ca etimon lat. med. *probatio*, *-onis* „probă, probare”, curent în limba cancelariilor occidentale (cf. Du Cange, V, 458, Bartal, 526). În documentele germane apare lexemul *die Probe* (1723, Sibiu, MIO, 550) și de aceea pentru românul *probație* nu trebuie să recurgem la un intermediar austriac. Cuvîntul *probație* nu este atestat în lucrările lexicografice (DLR, TDRG, CDER, DN), probabil din cauza rarității sale.

protocol, s.n., „Protokol”: „Această carte s-au scris și la *protocol* de Pîrvul log. Roșianul” (1723, Craiova, AO, 1938, XVII, 344). Lexemul este rar în documentele românești (îl avem într-o singură atestare), dar frecvent în cele latine și nemțești ale administrației, din care a pătruns în cele românești: „Decreta, Rescripta ... et *Protocollum*” (1722, Sibiu, MIO, 535). „*Protocollum* correspondentiarum caesareo-regiae administrationis Valachiae” (1723, Craiova, SD, V, 141). Lat. mediu *protocollum* era deosebit de frecvent în cancelarii (cf. Du Cange, V, 489—490, Bartal, 538). În germană *Protokoll* a intrat în secolul al XVI-lea cu sensul de „Niederschrift”, fiind împrumutat din latină (cf. Kluge, s. v. *Protokoll*). În româna documentelor din Oltenia putea să intre atît din latina de cancelarie, cît și din germană. Atestarea noastră este anterioară celor cunoscute pînă acum din lucrările lexicografice. Termenul apare curent în foile volante din Ardeal în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (primele atestări Blaj, 1777, Sibiu, 1787) și la unii reprezentanți ai Școlii Ardelene (*protocol*, ȘA, II, 95, 176).

provințial, adj. „provinzial” : „s-au răspuns și la scrisoarea dumnealui și *provințial* inspector” (1736, Craiova, DRA, I, 364), „dupe înștiințarea ce au făcut dumnealui *provințial inspector*” (*ib.*, 364). Cuvântul este rar în documentele românești și a fost întâlnit numai în sintagma *provințial-inspector*, cu topică specifică limbii germane (antepunerea determinantului). Fonetismul *provinzial* reprezintă pe lat. *provincialis*, curent în limba cancelariilor (*Provincialis Commissarius, Provincialis Director*, Bartal, 539; Du Cange, V, 493), pronunțat în manieră germană cu *ț* pentru oclusiva *c* înainte de *i*. În același timp, el poate fi și germ. *provinzial*, împrumutat direct din germană de autorii români de documente.

publicăului, vb., „publier”, „veröffentlichen” : „Așijderea să *publicăuiești* la toți lăcuitoarii aceluia județ ... să fie la această chesăricească administrație să să judece” (1733, Craiova, DRA, I, 337). Este singura atestare întâlnită în documentele românești și reprezintă o adaptare a verbului lat. med. *publicare*, curent în limba cancelariilor medievale (cf. Du Cange, V, 504; Bartal, 512), după modelul altor verbe în *-ălui* (vezi mai sus *confirmăului*). Acestea nu sînt de origine maghiară, cum crede Tamás (în TWUR), ci derivate românești formate dintr-un radical neologic de origine latină și un sufix românesc (numai la origine maghiară, care s-a detașat apoi, putîndu-se alipi și la cuvinte de alte origini. Atestarea noastră este anterioară celei din TDRG (unde apare a *publicui*, cu cea mai veche atestare la Văcărescu, Tez, II, 308), De fapt, cuvîntul este curent în foile volante din Ardeal de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea (prima atestare, Blaj, 1786) și în terminologia juridico-administrativă din Transilvania de la începutul secolului trecut (cf. R. Todoran, *op. cit.*, p. 126).

repartiție, s.f., **repartițion**, s.n., „Repartition” : „să să aducă de la acela mănăstiri aici la magazinul din Craiova griul ce le-au ajuns *repartiția* ca să dea” (1737, Craiova, DRA, I, 369), „să face *repartițion* nou contribuțiunii” (1736, Craiova, DRA, I, 358). Termenul este foarte rar în documentele românești (numai două atestări), dar destul de frecvent în cele latinești și nemțești ale administrației : „et adaequata secundum personarum proportionem *repartitio*” (1719, Craiova, DRA, I, 285), „proportionum *repartitionis*” (*ib.*, 285), „in der heurigen Kontributions-*Repartition*” (1724, Sibiu, MIO, 636). Neologismul *repartiție*, înainte de a fi împrumutat din fr. *repartition*, a fost luat din lat. med. *repartitio*, *-onis*, curent în cancelarii cu sensul de „partitio, distributio, repartio” (cf. Bartal, 571), și din germană (*Repartition*), în timpul stăpînirii austriece din Oltenia. Atestarea noastră este cu un veac mai veche decît atestările din DLR (prima fiind dată aici cea din Barițiu, PA, I, 657; în TDRG cuvîntul nu apare) și atrage atenția și asupra altei proveniențe a neologismului, afară de cea din franceză (singura dată în DLR), precum și asupra itinerariului lui inițial.

rezoluție, s.n., „Resolution” : „și viind *rezoluție* la Măria sa mai sus numitul director, Măria sa le-au promis la noi” (1732, Craiova, DRA, I, 335), „Ci iată că ce iaste pentru acea mănăstire s-au scos acest estract rumănesc și ți să trimite aici închis, după care milostivă *rezoluție*” (1733, Craiova, DRA, I, 336). Și acest neologism este rar în documentele românești (nu l-am întâlnit decît în aceste două atestări), dar frecvent în cele latinești și nemțești ale administrației : „*resolutionem* dare” (1720, Craiova, DRA, I, 291), „die erwarthende Hofes *Resolution*” (1722, Sibiu, MIO, 505), *Resolutiones* (*ib.*, 512). Ca și alte cuvinte citate, *rezoluție*, înainte de a fi împrumutat din fr. *resolution*, a pătruns în limba română din lat.

med. *resolutio*, -onis (cf. Du Cange, V, 727; Bartal, 575), în timpul stăpînirii austriece din Oltenia. Tot din latină a fost luat de unii din reprezentanții Școlii Ardelene: „Despre rezoluție (= transformare în multipli sau desfacerea numerilor” (Gh. Șincai, *Îndreptare cătră aritmetică*, Blaj, 1785, ȘA, I, 127) și în foile volante din Ardeal (*rezoluție*, Blaj, 1785). Atestările noastre sînt anterioare celor din lucrările lexicografice și lexicologice.

secelet, s.n., „secret”: „strîngerea contribuțiunii . . . să nu să facă cu mare secelet pentru bani, ci foarte pe încet și spre voia lor, cu blindeațe să să ceară banii” (1735, Craiova, SD, V, 151). Lexemul a fost găsit numai în această unică atestare și el reprezintă lat. med. *secretum*, curent în cancelarii (cf. Du Cange, VI; 150, Bartal, 601), inclusiv în cea de la Craiova. Remarcăm forma disimilată (cu *-r-* > *-l-*), care caracterizează vorbirea populară (cf. și *tutulor* pentru *tuturor*, frecventă în documentele olteneste și munteneste ale epocii). Și în acest caz, atestarea noastră aduce date noi în legătură cu vechimea neologismului și cu itinerariul său inițial.

secretar, **secretariu**, s.m., „Secretăr”: „Din porunca chesariceștii administrații, N. de Porta *secretar*” (1722, Craiova, DRA, I, 291, 301, 304, 305, 306, 307, 308, 309), „Nicolae de Porta, *secretariul*” (1723, Craiova, DRA, I, 309; 1725, Craiova, DRA, I, 315), „dumnealui *secretariul* au răspuns” (1735, Craiova, SD, XIV, 54), „*secretaru* Rolantu” (1735, Hurez, SD, XIV, 53) etc. Termenul este deosebit de frecvent în toată perioada ocupației austriece, în special în formulele de sfîrșit ale documentelor (cu semnătura secretarului administrației, român la începutul perioadei de ocupație, iar apoi neamț). Lexemul este, de asemenea, frecvent în variantele latinești și nemțești ale documentelor emise de administrație: „Nicolaus de Porta, *Secretarius*” (1720, Craiova, DRA, I, 290, 295), „Herrn Administrationis *Secretarii* de Porta” (1722, Sibiu, MIO, 527). Neologismul vine din lat. med. *secretarius*, curent în limba cancelariilor (cf. Du Cange, VI, 149–150; Bartal, 601). Atestările noastre demonstrează vechimea mai mare a neologismului în limba română și indică itinerariul lui inițial.

siseon, s.n., „Session”: „Și la *siseonul* cînd s-au chemat întîi înaintea noastră a chesariceștii administrații au răspuns că acca atestație au făcut-o din porunca mai sus numitei jupînese Fărcășancăi” (1737, Craiova, DRA, I, 367), „iar la al doile *siseon* au zis” (*ib.*, 367), „Vineri la *siseon* s-au dat aceste porunci” (1737, Craiova, DRA, I, 369). Neologismul apare numai cu forma de genul neutru și cu fonetismul *siseon*, cu *i* > *e* și *e* > *i*, în comparație cu lat. *sessio*, -onis, curent în cancelarii (cf. Du Cange, VI, 226), inclusiv în cea din Craiova („în publicam *sessionem*, 1725, Craiova, MIO, 664), și în comparație cu germ. *Session*, împrumutat din latină și, de asemenea, curent în documentele cancelariei oltene („haltenden Administrationis Raths-*Sessionen*, 1725, Craiova, MIO, 669). Neologismul românesc este atît de origine latină, cît și de origine germană în aceste documente românești. Ca și în alte cazuri atestările noastre sînt mai vechi decît cele din lucrările lexicologice și lexicografice și au avantajul de a preciza vechimea neologismului și itinerariul lui inițial.

spețificațio, s.f., „Spezifikation”: „dupe cum au dat trimișii de acolo *spețificațio*” (1723, Craiova, DRA, I, 307), „să faci dumneata *spețificațio* de toți oamenii” (*ib.*, 307). Cuvîntul a fost întilnit numai de două ori și numai într-un singur document românesc, dar el este destul de frecvent în cele latinești și nemțești ale administrației, de unde a pătruns cu o formă mai

apropiată de cea latinească, dar cu fonetism german, și în textul românesc : „*Specificatio Bojarorum*” (1721, Sibiu, MIO, 567), „*mitkommenden Spezifikationen*” (1721, Sibiu, MIO, 513). Neînregistrat în TDRG și nelucrat încă în DLR, *specificație*, înainte de a fi împrumutat din fr. *spécification*, a venit din lat. med. *specificatio*, -onis, curent în limba cancelariilor, cu sensul de „enumeratio, expressa declaratio” (cf. Du Cange, VI, 321, Bartal, 623), prin intermediul austrieilor, cum arată fonetismul cu ț (*spetiificațio*), în timpul stăpînirii acestora în Oltenia.

ștafetă, s.f. „*Stafette*”: „Sființia ta nu vei să plătești poștea și ștafeta aceea ce s-au trimis de aici la Sibii” (1737, Craiova, SD, V, 153). Întilnit o singură dată, neologismul vine din lat. med. *staffeta* (cf. Du Cange, VI, 346; Bartal, 625) și poate și din germ. *Stafette* (din *Stapfe*, trecut în it. *staffa*, *staffeta*, cf. TW; Kluge, s.v. *Stafette*). Atestarea noastră este anterioară celei din DLR (adică din Văcărescu, Ist, 269), care are proveniența din it. *staffeta*.

taxă, scris *tacsă*, s.f. : „n-au lucrat ce au fost *tacsă*” (1735, Craiova, DRA, I, 351). Lexemul a fost întilnit o singură dată în documentele românești, dar este mult mai frecvent în cele latinești și nemțești : „sed fuerat particularis *taxa*” (1719, Ocna, MIO, 449), *die Taxa* (1725, Sibiu, MIO, 644). Neologismul nu este înregistrat în TDRG și nu are atestări mai vechi în DLR. El a intrat pe diferite căi în română, iar atestarea noastră precizează una din aceste căi : din lat. med. *taxa*, curent în limba cancelariilor (cf. Du Cange, VI, 518, Bartal, 655), în timpul stăpînirii austriece din Oltenia.

viță în compusul *viță-colonel*, s.m., vezi *colonel*. Reprezintă lat. med. *vice*, frecvent în limba cancelariilor (cf. Du Cange, VI, 809—816; Bartal, 695—695) cu fonetism german (ger. *vize*). Fiind vorba de un grad militar german (*viță-colonel*), adus de austriei în Oltenia, intermediarul german, dat și de fonetism, nu poate fi negat.

4. Prin acest material, am încercat să surprindem *climatul de împrumut* al epocii și regiunii cercetate pe plan lingvistic, premisă necesară unor cercetări mai largi, care să poată releva *atmosfera* istorică, socială și lingvistică a epocii. O cercetare a neologismului românesc trebuie să țină seama de complexitatea evoluției lexicale, adică trebuie să ia în considerație în egală măsură aspectul lingvistic, istorico-social și geografic al perioadei cercetate. Acest lucru este posibil numai prin cercetarea atentă a textelor, singurele capabile să ofere soluții la probleme mai delicate, ca cea a *vitalității* și a *stratigrafiei* termenilor sau cîmpurilor semantice.

De obicei, pentru a cunoaște vechimea și originea unui neologism românesc se consultă dicționarele mari (DA, DLR, TDRG, CADE, SDLR, CDER, DN, DEX, DLRM). Însă adesea informația din aceste dicționare este incompletă sau irelevantă în ceea ce privește vechimea, vitalitatea, stratigrafia, itinerariul și randamentul funcțional ale termenilor căutați. De obicei, dicționarele, chiar cele etimologice, părăsesc perspectiva *prospectivă* (care urmărește lexemul de la origine pînă astăzi) și adoptă perspectiva *retrospectivă*, proiectînd faptele prezente sau pe cele dintr-un trecut nu prea depărtat într-unul depărtat. Din acest motiv, multe neologisme care au pătruns din latină în română în prima jumătate a secolului al XVIII-lea sînt trecute în unele lucrări lexicografice (DA, DLR, TDRG, DEX, CADE, CDER), în mod paradoxal, ca venind numai din franceză, pentru simplul motiv că vechiul neologism a fost înlocuit mai tîrziu de corespondentul său francez (de exemplu, *colonel*, *fisc*, *repartiție*). Chiar

indicația „neologism intrat în română pe diferite căi”, care însoțește multe neologisme în DA, nu este suficientă, pentru că nu relevă *vechimea intrării* în limba română, *itinerariul* inițial, *regiunea* sau *provincia* care l-a adoptat mai întâi, *stratificarea* și *vitalitatea* termenului respectiv. Prima atestare este de obicei fundamentală pentru soluționarea acestor probleme, însă cele mai multe lucrări lexicografice nu o urmăresc în mod special. Fără îndoială, este de neînțeles faptul că într-un dicționar *tezaur*, cum a fost conceput DA și DLR, să nu poți urmări fluctuațiile lexicale dintr-o epocă determinată sau contribuția unei regiuni la viața culturală și lingvistică a epocii. Cine consultă DA, DLR și alte lucrări lexicografice nu-și dă în nici un caz seama de faptul că în plină epocă fanariotă într-o provincie ca Oltenia erau curenți termeni de origine latină, ca *administrație*, *apelație*, *alestație*, *comisar*, *consilier*, *contrabandă*, *copie*, *contribuție*, *deputat*, *director*, *directorat*, *document*, *discreție*, *inspector*, *inspectorat*, *instrucție*, *protocol*, *probație*, *provincial*, *repartitie*, *rezoluție*, *secretar*, *specificație* etc. Acești termeni din domeniul administrativ și juridic au avut (și au și astăzi) o importanță deosebită în viața socială și culturală a țării, iar nesemnălarea lor pentru perioada 1718—1739 înseamnă o îngustare a perspectivei istorice, o neglijare a rolului pe care o provincie l-a jucat în viața lingvistică și culturală a poporului în diferite perioade istorice.

Firește, că unii din termenii discutați mai sus (§ 3) au fost rari și nu au circulat decât în cancelaria administrației de la Craiova (*comput*, *conșeție*, *limitariu*, *specificație*) și în special cu forme neadaptate la sistemul morfologic al limbii române (*apelațion*, *apelațio*, *conșcripțion*, *conșcripțion*, *discrețion*, *limitareus*, *siseon*), dar nu trebuie neglijată problema unificării stilului cancelariei, care redacta actele în română, latină și germană, adică travaliul notarial după modele standardizate, care face ca forma neologismului să fie mai degrabă cea latină sau germană decât cea adaptată sistemului morfologic al limbii române. Cert este faptul că în multe acte adresate populației (acte de judecată, porunci, cereri pentru dări) se preferă termenul adaptat celui neadaptat, iar în scrierile unor dieci mărunți apar fonetisme populare și regionale ca *adimistrație* (1737, Mehedinți, AO, XIX, 1940, 99), pentru *administrație*, *secler* pentru *secret* (vezi mai sus *secler*), *depotat* pentru *deputat*, *document* pentru *document* etc. După toate probabilitățile, păturile suprapuse (boierii, negustorii, clerul, funcționarii publici de la centru și de la județe) vehiculau un mare număr de neologisme de origine latină și germană în limbajul cotidian, folosite de noii stăpîni, iar documentele (scrisori, acte de vânzare-cumpărare, cereri, jalbe etc.) sînt o dovadă în acest sens. Păturile mijlocii și de jos probabil că foloseau numai neologismele desemnînd funcții sau ranguri introduse de noua stăpînire sau obligații, dări și pedepse (*arest*, *canțelist*, *canțelarie*, *colonel*, *comandă*, *comendant*, *comisar*, *consilier*, *contribuțion*, *director*, *fișc*, *gheneral*, *inspector*, *marșal*, *taxă*). După 1739, cînd stăpînirea austriacă încetează și provincia este retrocedată Țării Românești, astfel de termeni au dispărut aproape total atît din vorbirea păturilor de jos, cît și a celor de sus. Rareori documentele mai consemnează cîte un termen altădată foarte frecvent: *comisariu* (1761, Craiova, SD, V, 328). Chiar dacă dispar din Oltenia, neologismele juridico-administrative sînt vehiculate în alte provincii ale stăpînirii austriece: în Transilvania, după 1743, cînd apar preocupările împărăției pentru redactarea în limba română a actelor oficiale pentru români, și apoi, spre sfîrșitul secolului, în Bucovina, după trecerea acestei provincii în stăpînire aus-

triacă. În acest context, pe care-l vom analiza pe larg cu alt prilej, viața neologismelor juridico-administrative folosite în perioada 1718—1739 se prelungește pînă tîrziu, dar în alte provincii. De aici derivă necesitatea studierii pe *provincii* a *viabilității* și a *stratificării* neologismelor, îmbinată cu necesitatea aplicării principiului *cronologic*, singurul capabil să surprindă fluctuațiile lexicale din interiorul limbii într-o epocă determinată.

Pe de altă parte, influența nu a fost *unilaterală*, ci *reciprocă* : așa cum unii termeni de origine latină și germană au trecut în vocabularul unor categorii sociale românești din regiunea și epoca studiată, la fel unii termeni românești au trecut în limba documentelor latinești și nemțești și, implicit, în limba cancelariilor împărătești de la Viena, Sibiu, Cluj. Este vorba de termeni desemnînd ranguri sau funcții oficiale și diferite impozite sau dări (*vornic, ban, ispravnic, slujitor, mazil, pîrcălab, vataf, fumărit, dijmărit, oierit, văcărit* etc.), așa cum dovedesc documentele latine și germane emise de la Viena sau cele adresate de administrația de la Craiova curții de la Viena sau forurilor superioare de la Sibiu, Ocna și Cluj (cf. MIO, p. 533—602). Această influență, la fel de importantă ca cea studiată mai sus, nu formează obiectul articolului de față, ci necesită o investigație aparte.

Néologismes juridiques et administratifs dans les documents d'Olténie datant de la période de l'administration autrichienne (1718—1739)

(Résumé)

Dans cet article, l'auteur présente la partie la plus intéressante des matériaux qu'il a relevés dans les documents indiqués ; ceci lui permet aussi de fournir des attestations pour certains mots et sens non-enregistrés jusqu'à présent dans les dictionnaires roumains et de proposer une nouvelle chronologie de la pénétration de certains néologismes en roumain et une nouvelle interprétation concernant les voies de leur pénétration.

Note

¹ Iată citeva exemple din documentele latine și germane : „Nostrum *Directorem*” (1725, Craiova, MIO, 673), „*Provinciae Directore*” *ib.*, 682), „*Herrn Ober-Direktore*” (1724, MIO, 640 ; 1725, Craiova, MIO, 690).

² Iată două exemple : „*Informationes cum documentis*” (1718, Bălgrad, OA, 303) ; „*beigehenden Dokumenti*” (1723, Sibiu, MIO, 561).

³ Cf. E. Gamillscheg, *Französische Bedeutungslehre*, Tübingen, 1951, p. 97—98 ; cf și Kluge, s. v. *Marschall*.

⁴ Lat. med. *officiarius* era curent în limba de cancelarie, alături de *officialis* (cf. Du Cange, IV, 701—702, Bartal, 452). Pentru explicarea variantei românești *ofițiaru*, trebuie să plecăm de la prima formă.

Noiembrie 1984

Facultatea de Filologie
Iași, Calea 23 August 11

FORMAȚII ROMÂNEȘTI CU ÎMPREUNĂ, RĂU ȘI SINGUR (ÎNSUȘI, SINE/SIN-, ȘIE)

MARIA PURDELA SITARU

În lucrarea de față autoarea prezintă formațiile românești cu *împreună*, *rău* și *singur* (*însuși*, *sine/sin-*, *șie*) din vechea română literară. Procedind, în majoritatea cazurilor, la identificarea modelelor slave vechi, grecești și latinești care au stat la baza alcătuirii grupurilor sintactice discutate, autoarea subliniază faptul că aceste formații sînt semnificative pentru participarea limbii române la fondul lexical paneuropean al vremii (sec. al XVI-lea — începutul secolului al XIX-lea).

1. Cu un alt prilej¹ ne-am ocupat de numeroasele cuvinte formate prin compunere, după model străin, cu ajutorul elementelor *atot*, *bună* (*bine*) și *fără* (*-de*). Pentru istoricul acestui procedeu de formare a cuvintelor și pentru evoluția lui în limba literară prezintă interes și formațiile cu *împreună*, *rău* (*rea*) și *singur* (*însuși*, *sine/sin-*, *șie*). Am întîlnit destule asemenea compuse în scrierile cu caracter religios tipărite la Blaj între anii 1750 și 1816². Pentru a determina statutul acestui tip de formații în vechea română literară, se impune în mod firesc o comparație cu stadiile mai vechi și mai noi de limbă, așa cum sînt acestea prezentate în lucrări de istorie a limbii române³, în diverse surse lexicografice⁴, precum și în studiile și lucrările de sinteză privitoare la utilizarea procedurii compunerii în limba română⁵. Totodată a stat în atenția noastră delimitarea exactă a locului pe care l-ar putea ocupa în economia unui dicționar istoric și etimologic, de tip DAUZAT—DUBOIS—MITTERAND, prezentarea unor asemenea formații.

Dată fiind dificultatea de a stabili o graniță între cuvintele compuse și grupurile sintactice calchiate după modelul unor compuse străine, precizăm că în prezentul articol nu este vorba numai de cuvinte formate prin compunere, ci mai ales de structuri sintactice care nu au caracter de compuse sau cărora cu greu li se poate acorda acest statut.

1.1. Grupuri de cuvinte alcătuite cu adv. (*îm*)*preună* sînt puține în textele românești din secolul al XVI-lea, numărul lor crește în scrierile secolului următor, dar sînt abandonate în epoca modernă.

În textele rotacizante apare formația *depreură-dobînditoriu* „moștenitor” din COD VOR (Costinescu) 153/13. Ov. Densusianu (HLR II 367) îl explică prin v. sl. *sъnaslědnikŭ*. De fapt, sensul exact al termenului din vechea slavă este „cel care moștenește ceva alături de / împreună cu altcineva; comoștenitor” (cf. MIKLOSICH, LEX. 939, s.v. *сънаслѣдникъ*, gr. *συγγηρονόμος*, lat. *coheres* [= comoștenitor]).

Lucrările metropolitului moldovean Dosoftei oferă numeroase formații substantivale cu *împreună*; *împreună ființă* s.f. „aceeași ființă” (*Iaste fiul cu părintele de o-mpreună ființă*, V.S. 146); *împreună formă* s.f. „aceeași formă; identitate” (*I-au rînduit [pe Apostoli] într-o împreună formă, a iocanei fiului său D(umne)dzău*, *ibid.*, 4); *împreună vre(a)me* s.f. „contemporaneitate” (*Dzic cum fiul iaste mai pre urmă decît părintele, dară voi a ce-l faceți de-o împreună vreme?*, *ibid.*, 145); *împreună știință*